Mărci ale schimbării rolului conversațional în limba română vorbită actuală

Luminița HOARȚĂ CĂRĂUȘU

Etnometodologia este o orientare în sociologia americană, al cărei fondator a fost, în anii '50, H. Garfinkel[1]. Termenul de «etnometodologie», propus de către Garfinkel, după modelul „etnobotanică" şi alte „etnoştiinţe", ar trebui înţeles astfel: este vorba despre descrierea „metodelor" pe care le întrebuinţează membrii unei societăţi date, pentru a rezolva convenabil ansamblul de probleme comunicative, pe care le întâmpină în viaţa cotidiană. Normele care susţin comportamentele sociale le sunt acestora din urmă, în parte, preexistente, fiind, în acelaşi timp, în permanenţă reactualizate de practica cotidiană, într-o mişcare fără sfârşit de construcţie interactivă a ordinii sociale. Viaţa în societate apare, deci, ca o „realizare" continuă („accomplissement continu")[2], ca o „muncă permanentă pentru construirea identităţii sociale, pentru a face inteligibil ansamblul comportamentului şi pentru a fi admis ca membru abilitat al acelei societăţi"[3]. În opinia etnometodologilor, ordinea socială „nu este determinată de norme impuse din afară, cărora membrii unei comunităţi trebuie să li se conformeze, ci este creată din interior; organizarea, coordonarea şi înţelegerea activităţilor cotidiene se bazează pe principiile bunului simţ"[4]. Pentru etnometodolog, „un medic nu este medic, decât în măsura în care «o face pe doctorul», afişându-şi statutul prin ansamblul conduitei sale"[5]. Demersul etnometodologic este, teoretic, aplicabil în toate domeniile sociale de activitate. Obiectivul *analizei conversaţionale* (sub impulsul lui H. Sacks, E. Schegloff şi G. Jefferson) este acela de a descrie derularea conversaţiei cotidiene în situaţii naturale. Modelul etnometodologic de analiză a conversaţiei, propus de către H. Sacks, E. Schegloff şi G. Jefferson, „are ca punct de plecare observarea felului în care participanţii înşişi produc şi interpretează conversaţia, ca formă de interacţiune socială"[6]. Conversaţia apare, de fapt, ca „un loc privilegiat de observare a organizării sociale în ansamblul ei"[7]. Ceea ce interesează în cadrul analizei conversaţionale, în opinia etnometodologilor, este „tehnologia conversaţiei"[8] (asigurarea alternanţei sau schimbului de roluri, repararea eventualelor greşeli ale schimbului comunicativ, negocierea temelor în conversaţie, deschiderea şi încheierea schimbului comunicaţional etc.), tehnologie care poate fi reconstituită plecându-se de la observaţii minuţioase ale eşantioanelor înregistrate.

---

[1] H. Garfinkel, *Remarks on Ethnomethodology*, în J.J. Gumperz, D.H. Hymes, *Directions in Sociolinguistics*, New York, 1972.
[2] Catherine Kerbrat-Orecchioni, *La conversation*, Paris, 1996, p. 14 [= Kerbrat, *Conversation*].
[3] *Ibidem*.
[4] Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Conversaţia. Structuri şi strategii*, Editura All Educational, Bucureşti, 1999, p. 43 [= Ionescu, *Conversaţia*].
[5] Kerbrat, *Conversation*, p. 15.
[6] Ionescu, *Conversaţia*, p. 43.
[7] Kerbrat, *Conversation*, p. 16.
[8] *Ibidem*.

BDD-V2370 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:29 UTC)

Cei care au propus modelul etnometodologic de analiză a conversației[9] susțin ideea că există un sistem implicit de organizare a conversației, acest sistem având două componente: una vizează *structura intervențiilor* dintr-o conversație dată, cealaltă *regulile accesului la cuvânt*. În acest sens, analiza conversației pe baza modelului etnometodologic a fost interesată, în principal, de problema *secvențialității* și, în special, de regulile sau principiile care permit participanților la conversație să-și ajusteze luările de cuvânt. Astfel, sistemul de alocare a intervenției (fr. *tour de parole*) propus de către Sacks, Schegloff și Jefferson „se bazează pe noțiunile de *selectare a următorului vorbitor*, de *autoselecție* și de *punct de tranziție pertinent*"[10].

Orice act conversațional este determinat de prezența a cel puțin doi protagoniști, care, alternativ, joacă rolul vorbitorului și al receptorului. Vorbitorul, care își planifică discursul la nivel cognitiv, trebuie să semnaleze acest proces de planificare receptorului, pentru a-i indica faptul că mai are să-i spună ceva sau că este dispus să-i cedeze cuvântul, marcând, astfel, posibilitatea unei intervenții a partenerului. Rolul receptorului, însă, constă în a asculta, în liniște, discursul vorbitorului și a-i semnala, frecvent și în mod regulat, că îl ascultă, că înțelege, că este de acord cu ceea ce acesta spune, satisfăcând, astfel, scopul „controlului vorbitorului", fără a întrerupe fluxul dialogului. Cu alte cuvinte, pentru a exista schimbul comunicativ, nu este suficient ca doi sau mai mulți locutori să vorbească în mod alternativ, ci trebuie ca ei *să-și vorbească*, adică să fie ambii „angajați" în schimbul comunicativ și să producă „semne" ale acestui angajament mutual, recurgând la diverse „procedee de validare interlocutivă"[11]. Emițătorul trebuie să semnaleze faptul că vorbește *cuiva* prin orientarea corpului, direcția privirii sau „producerea" unor formule de adresare. Trebuie, de asemenea, să-i mențină trează atenția interlocutorului prin diverse mărci de captare a atenției, de tipul *nu-i așa*, *știi*, *îți voi spune*, *nu-ți spun* etc. și, eventual, să elimine dificultățile de ascultare a mesajului sau problemele de comprehensiune printr-o creștere a intensității vocale sau prin reformulări.

Și receptorul trebuie să emită anumite semnale care să-i confirme locutorului faptul că este bine „activat" la circuitul comunicativ. Aceste mărci pragmatice[12] , numite și „semnale de ascultare" („régulateurs")[13] au diverse realizări: *nonverbale* (priviri și ridicări din cap, zâmbete scurte, mici schimbări ale locului în care se află etc.), *vocalice* (de exemplu, *îhî* sau *hmm*) sau *verbale* (*da, de acord* etc.), toate aceste realizări fiind reluate, repetate. Producerea, în mod regulat, a acestor tipuri de mărci este indispensabilă bunei funcționări a schimbului comunicativ. Sintagma „sincronizare interacțională"[14] vizează „ansamblul mecanismelor de «influență reciprocă» pe care o exercită interactanții, mecanisme de acomodare care intervin la toate nivelurile funcționării interacțiunii comunicative"[15], fenomenul de sincronizare interacțională acoperind atât modul de funcționare a schimbului de replici conversaționale, alegerea temelor, a registrului de

[9] Vezi H. Sacks, E. Schegloff, G. Jefferson, *A simple Systematics for the Organization of Turn-taking in Conversation*, în „Language", 50, 1974, p. 696-755.
[10] J. Moeschler, Anne Reboul, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Cluj, Editura Echinox, 1999, p. 450 [= Moeschler, Reboul, *Dicționar*].
[11] Kerbrat, *Conversation*, p. 4.
[12] Pentru teoretizarea noțiunii de *marcă pragmatică*, vezi Luminița Hoarță Cărăușu, *Elemente de analiză a structurii conversației*, Iași, Editura Cermi, 2003, p. 69-96.
[13] Kerbrat, *Conversation*, p. 4.
[14] *Ibidem*, p. 5.
[15] *Ibidem*.

BDD-V2370 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:29 UTC)

limbă, a vocabularului utilizat, cât şi comportamentul „corporal" al diverşilor parteneri conversaționali (în interacțiunea comunicativă, participanții „par a dansa un balet perfect pus la punct"[16], adaptându-şi, în mod instinctiv, poziția, gesturile şi mimica la cele ale partenerului de conversație).

În conversație, este evident faptul că protagoniştii comunicării vorbesc pe rând, motivul pentru care comunică pe rând fiind reprezentat „de limitele funcționale ale creierului nostru: nu putem vorbi şi asculta în acelaşi timp"[17]. Chiar dacă regula universală a conversației este „câte o persoană pe rând", există şi momente când „oamenii vorbesc în acelaşi timp şi nu se ascultă unul pe altul", unele cazuri de „dialog suprapus" apărând fiindcă „ascultătorul încearcă să întrerupă pentru a prelua rolul vorbitorului"[18]. În punctul relevant pentru schimbarea emițătorului, intră în acțiune două *reguli de alocare a rolului de emițător*, şi anume, desemnarea emițătorului următor de către cel care vorbeşte şi autoselectarea ca emițător[19]. Astfel, psihologii au descoperit că „între momentul în care o persoană îşi termină mesajul şi momentul în care cealaltă începe să vorbească poate fi un interval de timp atât de scurt încât poate fi considerat aproape inexistent – în anumite cazuri este mai mic de 50 de miimi de secundă"[20], acest lucru numindu-se „tranziție lină"[21], pentru că trecerea de la un vorbitor la altul este atât de netedă.

Cele două reguli ale accesului la cuvânt permit ocurența unor fenomene, printre care se numără *suprapunerile* unor intervenții comunicative, suprapuneri ce pot fi definite ca fiind „vorbirea simultană a doi (sau mai mulți) participanți la o conversație"[22]. Există două tipuri de suprapuneri, şi anume, *suprapunerile propriu-zise*, care „apar în punctul relevant pentru schimbarea emițătorului, când locutorul în curs nu-şi desemnează succesorul, mai mulți participanți fiind la fel de îndreptățiți să-şi asume rolul de emițător", suprapunerile fiind în acest caz un rezultat al competiției pentru rolul de emițător, şi *suprapunerile - rezultat al întreruperii locutorului*, care sunt „produse înainte de încheierea intervenției locutorului în curs, ca urmare a întreruperii acestuia de către un alt participant", acest tip de suprapuneri fiind „forme de violare teritorială, grave prin aceea că pot constitui preludiul unui conflict"[23].

Carla Bazzanella[24] include suprapunerile într-o tipologie a întreruperilor, utilizând trei criterii: prezența discursului simultan, încheierea enunțului de către primul emițător şi schimbarea emițătorului. Disputele pentru rolul de emițător se rezolvă prin „retragerea unuia dintre cei care încearcă să îşi asume acest rol, «învingătorul» reluând adesea partea mai puțin clară pentru receptor din cauza suprapunerii"[25].

---

[16] *Ibidem*, p. 6.
[17] Peter Collett, *Cartea gesturilor. Cum putem citi gândurile oamenilor din acțiunile lor*, Bucureşti, Editura Trei, 2005, p. 88 [= Collett, *Cartea*].
[18] *Ibidem*.
[19] Ionescu, *Conversația*, p. 45.
[20] Collett, *Cartea*, p. 88.
[21] M. Walker, *Smooth transitions in conversational turn-taking: implications for theory*, în *Journal of Psychology,* 1982, 110, p. 31-37, apud Collett, *Cartea*, p. 88.
[22] Ionescu, *Conversația*, p. 46.
[23] *Ibidem*, p. 46-47.
[24] Carla Bazzanella, *Le facce del parlare: un approcio pragmatico all italiano*, Firenze, 1994, p. 175, apud Ionescu, *Conversația*, p. 47.
[25] Ionescu, *Conversația*, p. 47.

BDD-V2370 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:29 UTC)

În opinia Carlei Bazzanella[26], există mai multe tipuri de mărci utilizate „pentru a întrerupe replica vorbitorului sau pentru a se suprapune pe unul dintre cuvintele discursului vorbitorului", numite *mecanisme de întrerupere*, mărci de tipul: *dar, deci, scuze, scuză-mă, scuzați-mă, un moment* etc. Pentru a vorbi pe rând într-o conversație „este necesar ca vorbitorul şi ascultătorul să îşi poată indica unul altuia dacă vor sau nu cuvântul", vorbitul pe rând fiind organizat „printr-un set de semnale convenționale pe care oamenii le emit în timp ce vorbesc şi ascultă"[27]. Din acest motiv, „orice conversație funcționează pe două niveluri – un dialog «oficial», în care se schimbă idei şi opinii, şi un dialog «neoficial», în care se schimbă semnale despre momentul intervenției şi se exprimă gradul de hotărâre în a continua conversația"[28].

Folosind mărci care indică momentul intervenției, ascultătorul poate indica dacă vrea să evite sau să preia rolul vorbitorului iar vorbitorul în curs poate indica dacă vrea să păstreze rolul de emițător sau să îl cedeze receptorului.

Studiul nostru analizează mărcile schimbării rolului conversațional având la bază corpusuri de limbă română vorbită dialectală şi nedialectală: *Texte dialectale Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, Editura Academiei, Bucureşti, 1973, vol. 1 şi 2 [= TDM]; *Corpus de limbă română vorbită actuală*, coordonator Luminița Hoarță Cărăuşu, Editura Cermi, Iaşi, 2005 [= Cărăuşu, *Corpus*].

Mărci ale ascultătorului

1. Mărci care servesc la evitarea preluării cuvântului

Există mai multe moduri în care ascultătorul poate arăta că nu vrea să preia rolul vorbitorului în curs. Unul dintre acestea este producerea aşa-numitor „semnale de fond"[29]. Edith Mara[30] numeşte acest tip de mărci *semnale de receptare* („Hörersignale"), considerând că acestea sunt „elemente discursive prin intermediul cărora ascultătorul contribuie la coordonarea rolurilor interactive, manifestându-şi, astfel, propria atenție la procesul conversațional"[31]. Aceste mărci pragmatice sunt numite şi *semnale de ascultare* („régulateurs")[32], producerea în mod regulat a acestor tipuri de mărci fiind indispensabilă bunei funcționări a schimbului comunicativ. Diverse experiențe comunicative au demonstrat faptul că absența acestor „semnale de ascultare" introduc „importante perturbări în comportamentul locutorului"[33].

Semnalele de ascultare au diverse realizări *nonverbale* şi *verbale*.

Printre *semnalele nonverbale de ascultare* pot fi amintite aprobările din cap şi zâmbetele scurte, „care au rolul de a arăta că ascultătorul este de acord cu vorbitorul sau înțelege mesajul acestuia"[34]. Sensul aprobării din cap „depinde de viteza cu care este făcut gestul: dacă gestul este lent, el exprimă acordul, dacă este rapid el exprimă fie un acord

[26] Carla Bazzanella, *I segnali discorsivi*, în L. Renzi, *Grande grammatica italiana di consultazione*, Bologna, 1995, p. 236 [= Bazzanella, *Segnali*].
[27] Collett, *Cartea*, p. 89.
[28] *Ibidem*.
[29] V.J. Yngve, *On getting a word in edgewise*, în *Lucrările celei de-a şasea conferințe regionale a Societății Lingvistice din Chicago*, Chicago: Chicago Linguistic Society, apud Collett, *Cartea*, p. 89.
[30] Edith Mara, *Per un analisi dei segnali discorsivi nell'italiano parlato*, în K. Lichem, Edith Mara, Susanne Knaller, *Aspetti della Sintassi dell'italiano contemporaneo*, Tübingen, 1986, p. 183 [= Mara, *Analisi*].
[31] *Ibidem*.
[32] Kerbrat, *Conversation*, p. 4.
[33] *Ibidem*, p. 5.
[34] Collett, *Cartea*, p. 89.

BDD-V2370 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:29 UTC)

entuziast, fie nerăbdarea şi dorința de a prelua rolul vorbitorului"[35]. Şi negarea din cap poate fi un semnal de ascultare, atunci când capul este mişcat lent[36]. Dacă vorbitorul tocmai a povestit un lucru incredibil şi ascultătorul răspunde negând lent cu capul, poate indica „faptul că ascultătorul împărtăşeşte incredulitatea vorbitorului şi implicit că nu doreşte să îşi asume rolul vorbitorului"[37]. Există încă două moduri, în opinia lui Peter Collett[38], în care ascultătorul poate indica că nu doreşte să preia cuvântul. Primul este producerea unor indicatori de „atenție": dacă păstrează tăcerea, se orientează spre vorbitor şi îl priveşte intens, „ascultătorul poate arăta că este interesat de ceea ce are de spus vorbitorul şi din acest motiv nu doreşte să preia rolul lui". Al doilea este producerea unui indicator de „nonintenționalitate"[39]. Indicatorii nonintenționalității „constau din acțiuni care împiedică vorbitul, ca încrucişarea braţelor, strângerea buzelor sau acoperirea gurii cu mâna ori cu un deget – cu alte cuvinte, acțiuni opuse pregătirii pentru vorbit"[40].

Semnalele verbale de ascultare sunt reprezentate de mărci pragmatice de tipul: *da*, *mda, sigur*, caracteristica lor pertinentă fiind aceea că „nu servesc niciodată la schimbarea rolurilor în actul de comunicare lingvistică: „Când ascultătorul foloseşte semnalele de receptare, pare a fi o înțelegere reciprocă în privința faptului că vorbitorul continuă să vorbească"[41]:

„**L**: <**S** s-închidi automat>.

D: porneşti digeaba. +++ ăsta-l porneşti ↑ ++ da' o <**F** CLACAT>.

L: *da da* ↓

D: <**F** S-O TERMINAT>." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 48);

„**B**: da] da' + nu ↓ inițial un so so soțul moşteneşte [jumătati ↑

A: *da da*]

C: copiii jumătate.] (Cărăuşu, *Corpus*, p. 55);

„**L**: cî mă gândeam cî altfel ↑ [...] cum sî zic eu? voi ați fi împrumutat di la bancî ↑ +

A: *da* ↓

L: şî ăştia [xxx] ar fi vândut î: ↑ ++ [casa" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 61);

„**B**: nu-i în mod obligatoriu. deci agenția imobiliarî se obligî doar sî-ți găsească ție un apartament ↑ cari sî-l închiriezi. aceasta este obligativitatea ↑ pe care şi-o asumî ↑ agenția imobiliarî prin contractul di prestări servicii ↑ cari-l închei tu cu agenția imobiliarî. deci agenția imobiliarî nu faci altceva decât sî intermedieze. ++ pur şi simplu. şi_nchei cu agenția imobiliarî un contract di prestări servicii ↑ plăteşti comisionu' respectiv pi cari_l percep ei ↑

A: *da* ↑

B: pentru acestî ↑ î ↑ activitati. pentru acest serviciu pi cari ți-l oferă ↑ şi-ți găsesc un apartament. ++ că + vrei sî_nchei contractul ulterior în formă autentică sau nu ↑ este

[35] *Ibidem.*

[36] Dacă capul este mişcat repede, negarea din cap arată dezacordul ascultătorului şi faptul că acesta ar dori să preia cuvântul (vezi în acest sens, Collett, *Cartea*, p. 89).

[37] *Ibidem*, p. 90.

[38] *Ibidem*.

[39] În opinia lui Peter Collett, există şi indicatori ai intenționalității, prin care ascultătorul poate cere cuvântul, cum ar fi: aplecarea în față, ridicarea unui deget sau deschiderea uşoară a gurii (Collett, *Cartea*, p. 90).

[40] *Ibidem*, p. 90.

[41] Donald Duncan-Fiske, *Face-to-face interaction*, New York, 1977, p. 101.

BDD-V2370 © 2006 Editura Alfa

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:29 UTC)

problema între părțile respectivi. întri chiriaş şi cel cari_nchiriazî." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 187).

Un alt mod verbal prin care ascultătorul arată că nu doreşte să vorbească este punând întrebări. Este vorba despre aşa-numitele *întrebări disjunctive* de tipul „nu-i aşa?" „nu?", care se adaugă la o afirmație a vorbitorului şi care „îl invită pe celălalt să continue să vorbească"[42]:

„**L**: <**Î** CUM>? da' asta a noastrî i_n o mii nou' suti: =
A: treiză' şî ceva. *nu*?
L: treiză' şî şapti. parcî [xxx]
A: asta-i din o mii opt suti nou' zeci şî ceva." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 66);

2. Mărci care servesc la preluarea cuvântului

Există mai multe moduri în care ascultătorul poate să-i arate vorbitorului că vrea să vorbească. Carla Bazzanella[43] numeşte acest tip de semnale *mărci care servesc la preluarea replicii*, considerând că acestea „ajută la stabilirea contactului lingvistic şi la preluarea cuvântului"[44]. Printre mărcile *nonverbale* de preluare a cuvântului de către ascultător pot fi amintite aşa-numitele „semnale de avertisment"[45], cum ar fi ridicarea mâinii sau mărirea uşoară a ochilor pentru a-i arăta celuilalt că doreşte să vorbească, deschiderea gurii şi tragerea aerului în plămâni cu zgomot – cu alte cuvinte, producerea unor versiuni uşor exagerate ale „mişcărilor pregătitoare" pe care le-ar face ascultătorul în mod normal chiar înainte să vorbească. De asemenea, un alt mod prin care ascultătorul poate încerca să-l convingă pe vorbitorul în curs să renunțe la cuvânt este producerea unor „semnale de fond negative"[46], de exemplu, ascultătorul poate ofta, se poate uita în altă parte sau poate da nerăbdător din cap, făcând lucruri care îl pot descuraja pe vorbitor.

Mărcile *verbale* de preluare a cuvântului de către ascultător pot fi clasificate în două grupe:

2.1. *Semnalele de turn-taking* (*de schimbare a rolului conversațional*)[47], prin intermediul cărora „ascultătorul comentează enunțul partenerului, asumându-şi, în acelaşi timp, rolul vorbitorului"[48] de tipul: *vreau să spun, dar* etc. Ascultătorul poate încerca să preia cuvântul întrerupându-l pe vorbitor, cele două intervenții, cea a vorbitorului şi cea a ascultătorului, suprapunându-se. Ascultătorul poate face o remarcă pozitivă în timp ce partenerul vorbeşte, de tipul „sunt complet de acord", dar poate dori şi să-şi exprime un punct de vedere care să destabilizeze vorbitorul, ascultătorul utilizând mărci de tipul „prostii!" sau „nu sunt de acord"[49]:

„**D**: <**S** titlul lucrării mele de doctorat> ↑ =
A: = *spuneți mai tare*.
B: *puțin mai tare dacă* ↑
A: *aşa*.

[42] Collett, *Cartea,* p. 90.
[43] Bazzanella, *Segnali*, p. 232.
[44] *Ibidem.*
[45] Collett, *Cartea*, p. 91.
[46] *Ibidem.*
[47] Mara, *Analisi*, p. 183.
[48] *Ibidem.*
[49] Collett, *Cartea*, p. 91.

BDD-V2370 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:29 UTC)

D: titlul lucrării mele de doctorat ↑ [xxx] spus şi nespus în interacţiunea comunicaţională. deci în + interacţiunea în + comunicarea interpersonală." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 168-169).

2.2. *Semnale care servesc la preluarea replicii*[50], care ajută la stabilirea contactului lingvistic între protagoniştii actului lingvistic şi la preluarea cuvântului de către ascultător. Pot fi utilizate, în acest sens, mărci de tipul : *deci, în concluzie*, *iată*, *dar şi, şi, dar* etc:

„**L**: vreo trei metri ↑ nu?

A: nu ştiu. [...]

L: *şî* ↑ +++ ci voiam eu sî ti-ntreb? a ↑ deci sî poati intra şî di pi: hol ↑

A: da. poţi sî intri-n camera mari." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 62);

„**L**: da. da.

A: depindi cu [xxx]

L: *şî* ci voiam eu sî ti mai întreb. +++

A: a ↑ + (râde) +

L: a ↑ şî ari debara?" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 64);

„**L**: aha ↓ <**S** da da da da>. deci n_ari debara ↓ =

A: = nu. nu. poţi sî + ţ [faci: =

L: *dar*] dispri bai. baia ci: +++ ari faianţî ↓ ari [gresii?

A: ari faianţî şî gresii. ari tot da' eu vreau s-o schimb cu alta ↓ =" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 64);

„**B**: = şî eu am spus treaba voastrî ↑ eu nu vă pot da dicît + cin' suti di mii ↑ ++ şî lu' adi i-am luat papuci di casî ţi-am spus ↑ =

C: *da'* i-ei luat deja?

B: lu' doina la fel ↑ DA. i-am luat ↑ doar la treiză şî opt. la magazinu' treiză şî opt ↑ undi sî vând foarti ieftin. faţî di + piaţî. pentru cî la + bără + asta cum sî cheamî?" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 71);

„C: tre' sî-i storc?

A: nu. puni-i acolo: ↑ +++

B: *şî* vreau sî mă suc sî văd la fel ă ↑ la mitropolii ↑ cî sî fac colinzi ↑ ş-am sî mă duc în ziua di crăciun." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 73).

Mărci ale vorbitorului

3. Semnale de încheiere

Când vorbitorul în curs doreşte să îşi încheie discursul, îi trimite receptorului semnale că cedează cuvântul. Unele dintre aceste semnale sunt transmise înainte de sfârşitul intervenţiei în curs a vorbitorului, „dând ascultătorului posibilitatea unei «tranziţii line», în care momentul de începere coincide cu momentul în care partenerul termină ce avea de spus"[51]. Aceste semnale sunt atât *verbale*, cât şi *nonverbale*.

Unul dintre modurile *nonverbale* prin care vorbitorul semnalează sfârşitul intervenţiei sale este schimbarea pattern-ului privirii – „dacă vorbitorul se uită în altă parte, poate semnala că se apropie sfârşitul mesajului începând să îl privească din nou pe ascultător"[52]. Peter Collett este de părere că acest gest este foarte important atunci când

[50] Bazzanella, *Segnali*, p. 232.
[51] Collett, *Cartea*, p. 93.
[52] A. Kendon, *Some functions of gaze-direction in social interaction*, în „Acta Psychologia", 26, 1967, p. 2-63, apud Collett, *Cartea*, p. 93.

BDD-V2370 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:29 UTC)

conversația implică mai multe persoane – „în această situație persoana pe care o priveşte vorbitorul va deveni probabil următoarea care va lua cuvântul”[53]. Gesturile făcute cu mâna pot servi şi ele ca semnale că vorbitorul se pregăteşte să-şi încheie intervenția, iar unii oameni ridică din umeri, transmițând un mesaj similar la sfârşitul intervenției[54].

Prin intermediul mărcilor *verbale* de cedare a cuvântului de către vorbitorul în curs, acesta anunță sau marchează sfârşitul discursului său conversațional.

În structura diverselor intervenții conținute în conversație sunt incluse elemente ce fac previzibilă încheierea lor şi, deci, posibilitatea transferului rolului de emițător. O astfel de funcție pot avea diverse tipuri de unități lingvistice (vocative şi interjecții, anumite adverbe şi locuțiuni adverbiale, repetiții, construcții interogative, formule tipice care marchează sfârşitul unei relatări mai ample) şi paralingvistice (accent sintactic, intonație, debit verbal etc)[55]. Urmărim, în textele dialectale, câteva exemple de mărci pragmatice de încheiere a intervenției comunicaționale, mărci ce fac previzibilă posibilitatea transferului rolului de emițător:

- repetiții:
- „da n-a vrut / am trăit... opt ani / *opt ani* am trăit cu el / da n-a vrut să-n spuie.” (TDM, 2, p. 208);
- „Acum merge ei care cum apucă iese pă uşe nu mai aştiaptă să...*nu mai aştiaptă să /*” (TDM, 2, p. 226);
- construcții interogative:
- „*Ce iera să fac*? să mă sui în târşar sau să zvârlu după iei?” (TDM, 2, p. 219);
- vocative şi interjecții:
- „şi l-a zvârli cu bățu iel // şi l-a... l-a lovit aşa-n pulpa piciorului // ş-a fugit lupu *mă*! / s-a dus.” (TDM, 2, p. 233);
- formule tipice care marchează sfârşitul unei relatări mai ample: „noi după ele, noi alergam după vacă să le-ntuarcem îndărăt / *ş-aşa am păţit am păţit dăstule.*” (TDM, 2, p. 213);
- „cu hainili ne-nveleam / ca să nu ne fiie frig / *ş-aşa făceam atunci când ieram noi la pădure.*” (TDM, 2, p. 217);
- „Şi vrecea aia făceam o groapă ş-o-ngropam / ca să n-apuce alte ligioni // şi spălam tucu bine bine / *şi asta iera / povestea săpunului asta ie.*” (TDM, 2, p. 237);
- „Le dedeam pă toate şi luam porumb pă iele // *asta ie.*” (TDM, 2, p. 238);
- „când a vin colo parcă mi s-a-torz aşa pielea acolo în vârfu capului aşa dă...dă... frică // *ş-aia e.*” (TDM, 2, p. 239).

K. Lichem[56] consideră că vorbitorul îşi marchează sfârşitul discursului său conversațional prin intermediul unor mărci pragmatice caracteristice pentru această grupă de semnale de tipul: *bine, iată, da, sigur, evident, nu? şi deci?* etc.:

„**A**: ați spus bine. nenorocirii altora ↑ de pe urma nenorocirii altora ↑ înseamnă de pe urma nenorocirii <**F** LOR>. nu? am putea altfel exprima. ă ↑ + deci nu este + ALTĂ nenorocire. dac_ar fi fost altă nenorocire ↑ ar fi fost atribut adjectival. ++ pentru că numai

[53] Collett, *Cartea*, p. 94.
[54] Vezi Collett, *Cartea*, p. 94.
[55] Vezi Ionescu, *Conversația*, p. 44-45.
[56] K. Lichem, *Bemerkungen zu den Gliederungssignalen im gesprochenen Italienisch*, în Ch. Schwarze, *Italienische Sprachwissenschaft*, Tübingen, 1981, p. 71.

BDD-V2370 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:29 UTC)

caracteriza substantivul nenorocire. dar aşa ↑ dac_avem nenorocirii altora ↑ substituie. şi_atunci evident că ↑ nu mai este adjectiv. este pronume. *bine*.

H: exprimat prin pronume nehotărât ↑ [xxx] numărul plural ↑ cazul genitiv."(Cărăuşu, *Corpus*, p. 197).

4. Mărci pragmatice menținătoare ale replicii

Vorbitorii care vor să păstreze cuvântul folosesc o gamă diferită de stratageme de „eliminare a tentativelor de intervenție"[57] pentru a-l împiedica pe receptor să ia cuvântul. Pentru a păstra cuvântul, vorbitorul trebuie să ofere impresia că mai are multe informații de transmis. Poate face asta prin mai multe semnale *nonverbale*.

Foarte importante sunt, în acest sens, mişcările ochilor. Astfel, pentru vorbitorul care vrea să-şi continue intervenția „este mai bine să nu îşi privească ascultătorul prea mult în ochi – ar putea lăsa impresia falsă că se pregăteşte să abandoneze cuvântul"[58]. Mâinile sunt uneori utilizare în acelaşi scop. De exemplu, nu este ceva neobişnuit pentru italieni să păstreze cuvântul numărând pe degete : „după ce a indicat că va prezenta o listă de puncte, vorbitorul fie ridică, fie apasă fiecare deget pe rând pentru a arăta unde se află în lista de lucruri despre care vorbeşte şi deci câte puncte mai intenționează să acopere"[59]. O tehnică similară de păstrare a cuvântului este folosirea de către vorbitor a mărcilor pragmatice *menținătoare ale replicii* („riempitivi")[60], care sunt utilizate pentru a păstra cuvântul, indicând „dificultatea planificării, tipică vorbirii spontane"[61]. Pot fi folosite, în acest sens, mărci de tipul : *şi, de asemenea, mai mult, în plus*[62]*, cum pot să spun, să spunem, pentru a spune astfel*[63] etc :

„**B**: s-o furat în iarnî inclusiv stâlpii di beton mai =

A: da

B: *ş*-o angajat un om la pazî în anu' următor ↑ şî tot n-o reuşit ↑ tot ++ <**R** şî n-ai ci să faci altceva pi pământu ăla > + cî-i argilos aşa

A: la noi (tuşeşte) la noi sî furî stâlpii ăia + cini n-ari vii pi + deal + dealurili aşa + ă : sî furî stâlpii di lemn ↑ că ăia sî pun sî pun pi foc ↑ (râde) da' ăştia di beton nu ↑" (Cărăuşu, *Corpus*, pg. 58-59).

Concluzii

Studiul de față face referiri la una dintre componentele de bază ale sistemului implicit de organizare a conversației încadrat în modelul etnometodologic de analiză conversațională : regulile accesului la cuvânt. În structura diverselor intervenții conținute în schimburile verbale, sunt incluse elemente ce fac previzibilă încheierea lor şi, deci, posibilitatea transferului rolului de emițător. În punctul relevant pentru schimbarea emițătorului, intră în acțiune două reguli de alocare a rolului de emițător, şi anume, desemnarea emițătorului următor de către cel care vorbeşte şi autoselectarea ca emițător. În acest sens, sistemul de alocare a intervenției (fr. *tour de parole*) se bazează pe noțiunile de *selectare a următorului vorbitor*, de *autoselecție* şi de *punct de tranziție pertinent*.

[57] Collett, *Cartea*, p. 96.
[58] *Ibidem*, p. 94-95.
[59] *Ibidem*, p. 95.
[60] Bazzanella, *Segnali*, p. 232.
[61] *Ibidem*.
[62] Collett, *Cartea*, p. 95.
[63] Bazzanella, *Segnali*, p. 232.

BDD-V2370 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:29 UTC)

Studiul ia în discuție două categorii de mărci : 1) **mărci ale ascultătorului,** care conțin *mărcile care servesc la evitarea preluării cuvântului* şi *mărcile care servesc la preluarea cuvântului* ; 2) **mărci ale vorbitorului**, ce includ *semnalele de încheiere şi mărcile pragmatice menținătoare ale replicii*.

Izvoare

Hoarță Cărăuşu, Luminița (coordonator), *Corpus de limbă română actuală*, Editura Cermi, Iaşi, 2005 [= Cărăuşu, *Corpus*].
Texte dialectale Muntenia, sub conducerea lui Boris Cazacu, Editura Academiei, Bucureşti, 1973, vol. 1 şi 2 [= TDM].

Bibliografie generală

Bazzanella, Carla, *I segnali discorsivi*, în L. Renzi, *Grande grammatica italiana di consultazione*, Bologna, 1995, [= Bazzanella, *Segnali*].
Collett, P., *Cartea gesturilor*. *Cum putem citi gândurile oamenilor din acțiunile lor*, Bucureşti, Editura Trei, 2005 [= Collett, *Cartea*].
Hoarță Cărăuşu, Luminița, *Elemente de analiză a structurii conversației*, Iaşi, Editura Cermi, 2003.
Ionescu Ruxăndoiu, Liliana, *Conversația. Structuri şi strategii*, Bucureşti, Editura All Educational, 1999 [= Ionescu, *Conversația*].
Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *La conversation*, Paris, 1996 [= Kerbrat, *Conversation*].
Lichem, K., *Bemerkungen zu den Gliederungssignalen im gesprochenen Italienisch*, în Ch. Schwarze, *Italienische Sprachwissenschaft*, Tübingen, 1981.
Mara, Edith, *Per un analisi dei segnali discorsivi nell'italiano parlato*, în K. Lichem, Edith Mara, Susanne Knaller, *Aspetti della Sintassi dell'italiano contemporaneo*, Tübingen, 1986 [= Mara, *Analisi*].
Moeschler, J., Reboul, Anne, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Cluj, Editura Echinox, 1999 [= Moeschler, Reboul, *Dicționar*].

Turn-Taking Markers in Spoken Romanian

Discourse analysis is a vast and ambiguous field. The vastness and ambiguity of discourse analysis is suggested by the textbooks on different approaches to language, such as pragmatics, which define the field as the study of the general conditions of the communicative use of language.

Turn-taking Markers are a type of pragmatic class. Turn-taking Markers have certain privileges of occurrence, which must be specified.

BDD-V2370 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:29 UTC)